

VAN

Noel Kingsbury
Maayke de Ridder

LAND ~

SCHAP

NAAR

TUIN

NEDERLAND ALS
INSPIRATIEBRON
VOOR HET MAKEN
VAN TUINEN

WOORD VOORAF / Piet Oudolf	8
INTRODUCTIE	10
GEÏNSPIREERD DOOR NATUURLIJKE LANDSCHAPPEN	16
ZEE & DUINEN / Machiel Vlieland	18
ZAND & HEIDE / Frank van der Linden	36
ROTSSEN & HEUVELS / Noël van Mierlo	58
WEIDE & WILDEBLOEMENWEELDE / Arjan Boekel	76
GEÏNSPIREERD DOOR CULTUURLANDSCHAPPEN	96
BOLLENVELDEN / Jacqueline van der Kloet	98
LIJNEN IN HET LANDSCHAP / Luc Engelhard	118
VLUCHTEN OF VECHTEN / Vis à Vis	138
DE NEDERLANDSE ZAKELIJKHEID / Donders! & van der Heiden	154
GEÏNSPIREERD DOOR LANDSCHAPSARCHITECTEN	174
KONINKLIJKE INSPIRATIE HET LOO / Robert Broekema	176
JAC P. THIJSSSE'S PARKLANDSCHAPPEN / Carolien Barkman	196
MIEN RUYS EN DE MODERNE TUIN / Nico Kloppenborg	216
PIET OUDOLF EN DE 'DUTCH WAVE' / Tom de Witte	236
WAAROM DIT BOEK? / Noel Kingsbury & Maayke de Ridder	258
REGISTER	260
LIJST VAN TUINARCHITECTEN, TE BEZOEKEN TUINEN & FOTOVERANTWOORDING	262
DANKWOORD	263

WOORD VOORAF

In 1994 kwam Noel voor het eerst bij ons in Hummelo aanwaaien. In de jaren daarna bezocht hij ons regelmatig opnieuw en gaandeweg kregen we het idee om samen boeken te schrijven. Zijn belangstelling voor waar ik mee bezig was, maakte deel uit van een groter project waar hij aan werkte: hij bestudeerde nieuwe en op de natuur geïnspireerde beplantingen in tuinen en landschappen. In die periode, begin en midden van de jaren 1990, waren we recalcitrant en wilden onze eigen wereld scheppen. De mensen die met vaste planten en wilde bloemplanten bezig waren, kenden elkaar allemaal, zochten elkaar op en kwamen elkaar tegen tijdens een serie jaarlijkse plantendagen en Perennial Perspective-conferenties, georganiseerd door kleine kwekers die zich bezighielden met speciale en bijzondere planten. Noel werd lid van onze groep en maakte in die periode kennis met ons allemaal: Rob Leopold in Groningen, Leo den Dulk in Arnhem, Henk Gerritsen met zijn Priona-tuinen, Coen Jansen in Dalfsen, Hein Koningen die toezicht hield op het parkenbeheer in Amstelveen en andere fijnkwekers.

Net zoals ons plantensortiment groeiden ook onze ideeën over hoe beplanting in een tuin toegepast zou moeten worden en dit werd breed overgenomen. Dit boek gaat deels over die toename. Over hoe ideeën waarvoor in het begin weinig belangstelling was, bijna gemeengoed zijn geworden. Met name de passie voor wilde planten op hun natuurlijke,

ongerepte plekken, die vooral Henk voelde, is nu deel van de cultuur van veel tuinliefhebbers. Het boek laat ook zien hoe de invloeden vanuit het verleden vorm geven aan het heden. Denk bijvoorbeeld aan Mien Ruys, een ontwerper die zo haar stempel drukte op de Nederlands tuin- en landschapsarchitectuur dat het moeilijk was om je aan haar invloed te onttrekken. Nu is een nieuwe generatie haar aan het herontdekken. Zij geven nieuwe inhoud aan haar ideeën, passend bij onze tijd.

Dit boek gaat ook over ons land en ons landschap. Nederland hield Noel behoorlijk bezig, hoewel hij zich toen nog beklaagde over hoe makkelijk je in ons land kon verdwalen omdat alles hetzelfde leek. Pas na een poosje leerde hij het landschap begrijpen en waarderen. Hij ontdekte dat het oneindig veel gevarieerder is dan mensen vaak denken. In dit boek laat hij duidelijk zien dat juist die variatie deel uitmaakt van de achtergrond van het werk van de nieuwe generatie tuin- en landschapsontwerpers. Het is een boek waarin tuinliefhebbers veel inspiratie vinden en vooral ook veel ideeën kunnen opdoen voor hun eigen tuin.

Het kost tijd om ons landschap te leren lezen. Niet iedere bezoeker komt zo ver. Dit boek is niet uitsluitend het resultaat van het bezoeken van tuinen en praten met de ontwerpers, maar berust op het geduldig observeren van nog veel meer.

Piet Oudolf

VLUCHTEN OF VECHTEN

De Hollandse Waterlinie is een paradox, maar een bezoeker van Nederland zou al aan paradoxen en puzzels gewend moeten zijn tegen de tijd dat hij deze ‘linie’ ontdekt. In een land waar water en aarde in elkaar overgaan of soms zelfs lijken te zijn omgekeerd, blijf je je verbazen. Deze Waterlinie is een van de grootste, op zichzelf staande, historische landschapselementen in Nederland. Toch is dit niet direct als zodanig zichtbaar; dat zijn hooguit delen ervan. Ze moeten je echt worden aangewezen – op een informatiebord, een brochure of een website. Als je het basisconcept begrijpt, is het nog moeilijk aan te wijzen op een landkaart of om erachter te komen hoe oud de verschillende delen ervan zijn.

Als je er rondwandelt of fietst (met de auto gaat het te snel) krijg je er eventueel ‘oog voor’ en ga je de verschillende onderdelen van de Waterlinie onderscheiden. Soms zijn ze gewoon niet zichtbaar, doen ze zich voor als een ‘gewone’ dijk of kanaal. De Waterlinie was een verdedigingswerk, maar minder fysiek dan bijvoorbeeld de Muur van Hadrianus tussen Schotland en Engeland of de Chinese Muur. Meer een soort afwezig element, eerder een bedreiging dan een uitdaging, niet rechtstreeks confronterend, maar angst-aanjagend, onduidelijk en verwarrend.

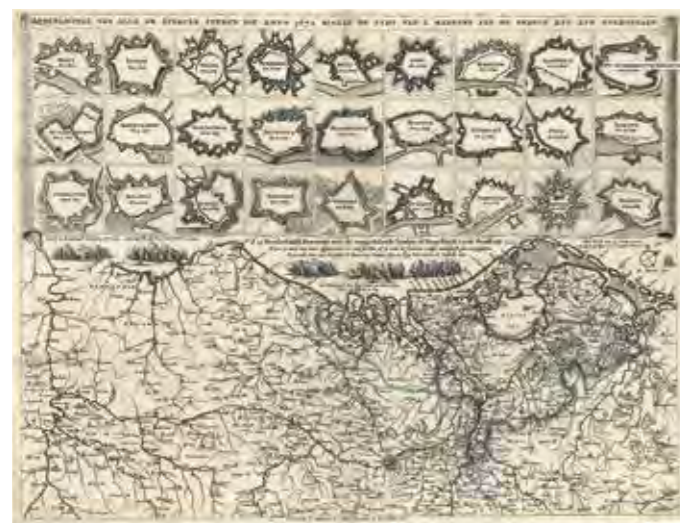
De Hollandse Waterlinie was in wezen een verdedigingslinie rond het hart van Holland: Zuid-Holland, delen van Noord-Holland en wat aangrenzend gebied. Het concept ging uit van de mogelijkheid om gebieden tot een diepte van ongeveer veertig centimeter onder water te zetten. Dat was diep genoeg om paarden, karren en andere voertuigen te vertragen of tot stoppen te dwingen, maar niet diep genoeg om er met schepen van enige omvang te kunnen varen. Het aan het oog onttrekken van sloten en kanalen (en in latere tijd van

versperringen met prikkeldraad en landmijnen) zou de watermassa nog intimiderender maken. Het idee ervoor kwam voort uit de als wanhoopswaardige uitgevoerde inundaties tijdens de Tachtigjarige Oorlog, waarmee verschillende pogingen van de Spanjaarden om steden in te nemen, werden verijdeld. Daarna was het systeem wisselend succesvol; het werkte tegen een invasiepoging van de Fransen in 1672, maar mislukte toen de Fransen in de winter van 1794/1795 een nieuwe poging ondernamen omdat het water bevroor. Bij andere gelegenheden werd er niet snel genoeg onder water gezet en in 1940 zag Duitsland dankzij zijn luchtmacht kans de verdedigingslinie te omzeilen. Maar... de Chinese Muur was zeker niet effectiever, zoals de Chinese geschiedenis ettelijke malen laat zien.

De Waterlinie bestond voornamelijk uit een serie dijken, die zo was aangelegd dat de kant waar mogelijke vijanden vandaan konden komen, voornamelijk het oosten en zuiden, onder water kon worden gezet. Met de eerste versie werd in 1629 begonnen – deze ‘Oude Waterlinie’ strekte

zich uit van Naarden aan de (vroegere) Zuiderzee, ten oosten van Amsterdam, tot aan de Biesbosch, een moerasgebied dat op zich al een uitstekende defensielinie vormde. Maar de stad Utrecht lag daar net onbeschermd buiten, reden waarom vanaf 1815 een ‘Nieuwe Waterlinie’ werd aangelegd die ten oosten van deze belangrijke stad liep. Tegenwoordig zijn alle bewaard gebleven delen gedocumenteerd en kunnen beide linies via fiets- en voetpaden worden gevolgd. Alle forten en andere structuren langs deze routes kunnen worden bezocht. Beide linies omvatten een reeks verschillende elementen, waaronder diverse, duidelijk onderscheiden, ondersteunende ‘sublinies’ die altijd bestaan uit een dijk, een militaire verbindingsweg en vaak een gracht. In het Waterliniemuseum Fort bij Vechten (bij Bunnik) zijn kaarten en voorwerpen te zien, en een met water gevulde maquette (van de Nieuwe Hollandse Waterlinie) waarmee het soms wat verwarrende karakter van het project wordt verduidelijkt.

01

02

03

Op strategische punten werden forten gebouwd. Tegenwoordig zijn dat de meest intrigerende delen van de Waterlinie. Als we langs een dijk fietsen, moeten we maar geloven dat we 'op' de Waterlinie zijn omdat dat in de gids staat, maar de forten doemen zo prominent in het landschap op dat zelfs een snelle autorijder ze zal zien. De fortificaties van de Waterlinie voegen elementen aan het landschap toe die daarin normaal ontbreken: kleine, maar opvallende heuvels, hellingen, ravijnen, vergezichten en – doordat vele ervan in de loop der tijd met bomen zijn overgroeid – een gevoel van beslotenheid en mysterie, zelfs intimiteit. De geconstrueerde, versterkte gevechtsposten en steunmuren zien er ogenschijnlijk uit als moderne dijken, maar komen nog steviger en strenger over, wat de indruk versterkt dat het hele landschap vanaf de tekentafel werd en nog steeds kan worden vormgegeven. Er zijn ook enkele bijzonder indrukwekkend gefortificeerde steden, die zich in eerste instantie laten

kennen door grachten die doorgang van de ene plek naar de andere verhinderen, of die schilderachtige doorkijkjes bieden over waterpartijen naar met bomen omzoomde lanen. Om hun vormen duidelijk te kunnen zien is een kaart nodig, een luchtfoto of Google Earth. Zoals het geval is met de beroemde Nazcalijnen in Peru zijn de fortificaties van de Waterlinie lastig te doorgronden voor wie er vanaf grondniveau naar kijkt. Dat verhullende, die onmogelijkheid voor ons brein om er in ons hoofd een overzicht of plattegrond van te vormen, moet ook deel hebben uitgemaakt van hun defensieve belang. Aanvallende troepen konden zich geen goed beeld vormen van wat er voor hen lag, want een deel van de gedachte achter een stervormig fort is dat het de vijand laat raden – het is immers onmogelijk om de verdedigers rechtstreeks aan te vallen en er bestaat altijd het gevaar dat een kanons- of geweerkogel je vanaf de zijanten of zelfs van achteren treft.

Forten en kastelen staan meestal prominent in het landschap, en zijn opgetrokken uit natuursteen of – recenter – metselwerk (en zelfs beton). Aangezien het hier om het Nederland van enkele eeuwen geleden gaat, waren deze materialen maar beperkt beschikbaar, dus werd in plaats daarvan aarde toegepast. Dat gebeurde in navolging van Franse militaire technologie en dat is een interessant gegeven. De Fransen waren in de 17de en 18de eeuw dé dominante militaire macht in Europa en technologisch gezien de meest geavanceerde. Hun methode om met aarde defensieve stellingen te creëren, die de troepen of geronselde mannen met hun spaden realiseerden, was een doorbraak in de militaire constructietechniek. Het hof van Lodewijk XIV vond nog een andere toepassing voor de ingenieurs, hun handboeken en de manschappen van het leger – de aanleg van wallen, vijvers en terrassen in tuinen. Het verband tussen militaire en landschapsvormgeving valt

04

05

06

07

01

Deze kaart uit 1672 toont de ligging van de Hollandse Waterlinie en de fortificaties

02

Uiterwaarden in het landschap

03

Fort Nigtevecht, deel van de Hollandse Waterlinie

04

Door de aanleg van de 17de-eeuwse vestingwerken verloor Naarden haar functie als havenstad aan de Zuiderzee. Vanaf 1970 werden de vestingwerken in volle glorie gerestaureerd

05

Dit Fort benoorden Spaarndam is deel van de Stelling van Amsterdam, een verdedigingslinie op 15-20 km rond het centrum van Amsterdam

06

Franse belegering van Bergen op Zoom, 16 juli 1747

07

Scherpe stekels vormen een voortreffelijk natuurlijk middel om indringers te weren

direct op. Het spreekt voor zich dat water daarbij een cruciale rol speelde. Grachten met daarachter wallen vormen immers de basiscombinatie voor verdediging.

Er was zelfs een defensieve rol voor planten weggelegd. De snelle groei van bomen en heesters hielp bij het verbergen van de forten omdat ze er voor een invasiemacht uitzagen als onschuldige heuvels. Iedere poging om die heuvels te beklimmen liep stuk op de laatste, geheime Nederlandse wapens, de meidoorn (*Crataegus persimilis*) en sleedoorn (*Prunus spinosa*). De gemene doorns kunnen diep doordringen en veroorzaken regelmatig pijnlijke en langdurige infecties. De struiken woekeren ook gemakkelijk. Je kunt je geen betere plant voor verdediging wensen...

Mettertijd en door de uitvinding van beton werden de forten uitgebreid met muren, bunkers, opslagruimten, barakken, versterkte geschutsruimten en alle voorzieningen die nodig waren voor moderne oorlogvoering in het begin van de 20ste eeuw. Uiteindelijk was de Waterlinie nutteloos tegen de ergste menselijke vijand waar Nederland na de Spanjaarden mee te maken kreeg. Hoewel er in theorie nog enig nut denkbaar was tegen de Russische invasie die politici en militaire planners tijdens de 'Koude Oorlog' in de jaren 1950 en 1960 verwachtten, werd het concept op den duur stilletjes losgelaten. In een tijd waarin een atoomoorlog mogelijk werd, verloor de Waterlinie langzamerhand haar betekenis.

De forten, te groot en te duur om af te breken, raakten gedurende de rest van de 20ste eeuw langzamerhand steeds meer in verval. Er groeiden bomen op en het werden vaak ideale locaties voor wilde natuur, ver weg van mensen en het

steeds verder gestructureerde landschap. Het werden fantastische speelplekken voor kinderen, vol geheime gangen, ruimte om hutten te bouwen, met mysterieuze zaken zoals enorme deuren of geschutsopeningen om de verbeelding te stimuleren (en ongetwijfeld ook allerlei jeugdige angsten). Voor veel kinderen zullen ze de eerste en misschien enige plekken zijn geweest die hen kennis lieten maken met hoger gelegen delen, hellingen en plekken waarvandaan je prachtig over het omringende landschap kon uitkijken. Tegenwoordig zijn de forten herontdekt als nationaal erfgoed. Vele ervan zijn totaal veranderd, in woningen, tentoonstellingsruimten, restaurants en natuurlijk musea. Ook de ecologische waarde van veel fortificaties wordt nu onderkend. Het onzichtbare is misschien zichtbaarder geworden dan ooit.

Duurzaamheid is dan misschien hét modewoord van onze tijd, maar als begrip omvat het thema's die essentieel zijn voor ons voortbestaan en dat van alle andere levende wezens op onze planeet. Lange tijd zijn tuin- en landschapsarchitectuur als geheel niet beter geweest in het ontwikkelen van duurzame werkwijzen dan welke beroepsgroep ook. Maar er is altijd een kleine minderheid aan individuen en

bedrijven geweest, die serieus toegewijd was aan het werken op een duurzamer manier, wat – gegeven de zaken waar het om gaat: de planten, het milieu, de natuur – niet zal verbazen. Zij vormden de ideeënrijke voorhoede, zij creëerden een proeftuin voor materialen en werkwijzen en waren de paradepaardjes van succesvolle manieren van aanpak. Dankzij hen slaat deze hele bedrijfsgroep nu een andere

richting in, en is deze klaar om een steeds belangrijkere rol te spelen in de ontwikkeling van omgevingen die niet alleen zorgen dat het milieu niet verslechtert, maar veel sterker: een uitgesproken positief effect sorteert. Groene daken, duurzame stedelijke waterbeheerssystemen en stadsbossen zijn enkele van de maatregelen en middelen die horen bij dit betrekkelijk nieuwe terrein van milieuverbetering.

Vis à Vis heeft sinds 1994 niet alleen tuinen voor privépersonen ontworpen en aangelegd, maar ook voor organisaties, scholen, bedrijven en gemeentelijke instellingen. 'Vanaf de oprichting,' zegt Margo van Beem, 'hebben we ervoor gekozen alleen met duurzame materialen te werken... dat was niet altijd de makkelijkste manier. De onbekendheid met sommige materialen, de slechte verkrijgbaarheid en soms de kwaliteit ervan, waren hindernissen die we in het begin moesten overwinnen.' Doordat de duurzaamheidsbeweging steeds meer aanhang krijgt, vooral onder jonge mensen, is het vinden van kwalitatief goede materialen nu een stuk makkelijker. Ook verwachten klanten – en overheidsinstanties – steeds vaker dat duurzaamheid centraal staat in de tuin- en landschapsarchitectuur.

Maximaal recyclen is natuurlijk het hergebruiken van een gebouw of andere structuur. Dit is het geval met de tuin die Margo en haar zakenpartner Emiel Versluis maakten voor een klant met een appartement in een oud Waterliniefort.

Een houten terras en bijna wilde, weelderige, vochtminnende planten verbinden de tuin met de gracht die erlangs loopt. Kleine vaste planten zijn verweven met hoger groeiende soorten. Dit is een beplanting die bedoeld is om iedere beschikbare plek te vullen met leven. In veel Nederlandse tuinen kun je niet om water heen, maar vanuit de duurzaamheidsgedachte is dat niet alleen iets prettigs, er is ook een praktisch doel: water zo leiden, beheersen en begeleiden dat overstromingen worden voorkomen en stroomsnelheden in het terrein worden beperkt. Je kunt in tuinen groene daken op bouwwerken aantreffen die de waterafvoer reduceren, samen met systemen die het water voor later gebruik opvangen. Het idee van de natuurlijke zwembijver wordt uiteraard omarmd als ideale methode om praktisch gebruik te combineren met een natuurlijke moerasbeplanting. Het beplante gedeelte van zo'n natuurlijke zwembijver zorgt voor het filteren en zuiveren van het zwembijwater. Vooral de rechte lijn van de toegepaste oeverplanten zorgt voor een heel effectvolle, vage overgang van de natte oever naar de beplante, droge border. Sommige duurzame tuinelementen hebben een uitstraling die anders is dan die in de vaak nog gebruikelijke, 'keurige' tuinen, zoals met aarde gevulde stenen blokken waarin gras kan groeien. Die zorgen voor een effect dat het midden houdt tussen een hard oppervlak en een gazon. Dat kan verwarrend zijn voor wie de dingen graag duidelijk heeft. Het werkt als doeltreffende 'poreuze bestrating'. Water kan daar doorheen in de grond wegzakken. Een ander item is de 'wand van massieve boomstammen', een perfecte leefplek voor wilde flora en fauna. Maar als zo'n constructie wat ouder wordt, kan het voortschrijdende rottingsproces niet ieders smaak zijn.

01

02

03

04

05

07

08

06

09

- 05 Een fraaie stuw tussen twee waterniveaus
- 06 Deze pergola leidt naar een orangerie
- 07 Cultivars van soorten etageprimula's (sleutelbloemen) uit de Himalaya
- 08 Een fraai vormgegeven detail
- 09 Een zitplek die als een pier boven water uitsteekt

Er wordt bij Vis à Vis ook over het materiaalgebruik soms radicaal gedacht, wat heel verfrissend is om te horen. 'We proberen zo min mogelijk materialen te gebruiken,' zegt Margo, en 'we denken na over de levensduur van projecten; we vragen ons af hoe lang ze werkelijk mee moeten. Duurzaamheid betekent niet altijd dat materialen extreem lang mee moeten gaan en het is juist verstandig om te kijken wat precies nodig is. Een stadstuintje bijvoorbeeld zal eens in de zoveel tijd opnieuw

worden vormgegeven. Om er iets in te bouwen met hout dat heel veel langer meegaat is dus verspilling. Zacht hout met een kortere levensduur is dan veel economischer. Dat is een groot verschil in benadering met de zogenaamde groene projecten waarin eiken- of teakhout wordt toegepast. Die laatste zijn heel duurzaam, maar ze worden na een paar jaar toch vaak afgebroken en als afval afgevoerd als een nieuwe huiseigenaar de tuin anders wil aanpakken. Als er toch duurzamere materialen

nodig zijn, zijn er steeds meer duurzaam geogoste hardhoutsoorten beschikbaar gekomen. Margo noemt Robinia als alternatief voor tropisch hardhout, in Europa gekweekte Douglasspar en tamme kastanje, maar ook Accoya. Dat laatste is hout van *Pinus radiata* dat wordt behandeld met azijnzuur, wat het extreem duurzaam maakt. Namaakhout, vervaardigd uit gerecycled plastic kan er heel overtuigend als echt hout uitzien en het is buitengewoon duurzaam.

- 01 Cultivars van *Hosta* en *Rodgersia* omringen traditioneel geknotte wilgen
- 02 Een watergeultje loopt recht door een houten terras
- 03 Hartlelie (*Hosta sieboldiana* 'Bigdaddy') en kastanjebladige astilbe (*Rodgersia aesculifolia*)
- 04 Brede, begroeide voegen tussen bestrating kunnen de drainage bevorderen

‘Ik ben de architectonisch vormgever, Margo is “mijn plantenvrouw”,’ zegt Emiel. ‘Ik denk na over welke sfeer een tuin moet krijgen, en teken het ontwerp, terwijl zij het technisch uitwerkt en de beplanting toevoegt. Die beplanting is tegenwoordig ons sterkste verkoopargument.’

01

02

03

04

05

Margo en Emiel ontmoetten elkaar toen ze voor Ruurd van Donkelaar werkten, die toen een klein, gespecialiseerd tuincentrum runde. Daar waren ze vooral zaterdag en tijdens vakanties bezig, terwijl ze hun opleiding deden. Hij herkende hun tekentalent en liefde voor planten, nam ze onder zijn hoede en nam ze mee naar andere kwekerijen. Tochtjes werden ondernomen naar botanische en andere openbare tuinen, waaronder enkele Duitse experimentele tuinen (Sichtungsgarten Weihenstephan bij München en Sichtungsgarten Hermannshof in Weinheim). Uiteindelijk begonnen ze gedrieën een bedrijf met een ontwerpstudio. Dat heeft enkele jaren geduurd. In 2004 stapte Ruurd uit deze onderneming. ‘We bedachten de naam Vis à Vis (van aangezicht tot aangezicht) omdat we de directe relatie met de klant wilden benadrukken,’ legt Margo uit. ‘In die tijd waren tuinen heel architecturaal en met weinig oog voor ecologie,’ voegt Emiel toe, ‘of ze waren erg Engels-romantisch geïnspireerd. Ik had een opleiding aan een kunstacademie gevolgd en wilde daarom iets meer eigentijds. Ik was weg van moderne materialen zoals cortenstaal, gegalvaniseerd metaal en hun kleuroepassingen, gecombineerd met natuurlijke planten.’

Pratend over die eerste jaren herinnert Emiel zich ‘dat we naar tuinshow's gingen waar we een stand hadden in de vorm van een soort tuintafel waarop

in plaats van borden kleine maquettes stonden van tuinontwerpen die we hadden gerealiseerd, of een ‘Hollandse tuinkamer’ als parodie op de Engelse tuinkamerstijl. Door de heg kon je gluren naar de tuin van de burens en kijken of het gras daar groener was dan dat van jou... Iedereen die dat zag, ging glimlachend weg, heel anders dan de norse gezichten die je bij die gelegenheden meestal ziet.’

‘Ik ben de architectonisch vormgever, Margo is “mijn plantenvrouw”,’ zegt Emiel. ‘Ik denk na over welke sfeer een tuin moet krijgen, en teken het ontwerp, terwijl zij het technisch uitwerkt en de beplanting toevoegt. Die beplanting is tegenwoordig ons sterkste verkoopargument.’ Hij beschrijft hoe hij tijdens zijn studie met architectuur in aanraking kwam. ‘Ik keek naar architectuur en kunst en ik wilde iets anders doen... Ik werd geïnspireerd door bezoeken aan het Parc Citroën (een toonaangevend park, ontworpen door een aantal architecten en de invloedrijke Franse beplantingsontwerper Gilles Clément) waarin een combinatie van een totaalplan met kleine postzegeltuinen, aan Museum Insel Hombroich (een uitgestrekt, mysterieus, en op kunst gerichte installatie in Noordrijn-Westfalen, Duitsland) waar kunst en natuur zowel binnen als buiten kunnen worden ervaren, aan de postindustriële projecten in het Duitse Roergebied (vroeger een regio voor zware industrie), aan (opnieuw) de Sichtungsgarten Hermannshof in Weinheim

en aan de nu overbekende tuinshow in Chaumont-sur-Loire, Frankrijk. Misschien waren we toen pioniers,’ zegt Emiel. Het genoemde, behoorlijk eigentijdse lijstje inspiratieprojecten maakt duidelijk dat Vis à Vis meer in de lijn werkt van landschapsarchitecten dan van tuinontwerpers. ‘Maar ik heb heel veel over planten geleerd,’ zegt hij, ‘en onze tegenwoordige ontwerpen gaan nu vooral over planten, maar we hebben geen favorieten. Ik denk dat het belangrijk is naar het geheel te kijken en niet naar speciale soorten.’ Hij wil graag extra benadrukken dat Margo en hij meer naar de totale begroeiing kijken dan naar individuele planten: ‘We leerden naar natuurlijke vegetaties te kijken en die naar tuinen te vertalen, om planten op een natuurlijker manier toe te passen, zoals in het boek van Hansen en Stahl (*Die Stauden und ihre Lebensbereiche*).’

Margo deed haar vroegste inspiratie, haast onvermijdelijk, op uit boeken van Elisabeth de Lestrieux, een buitengewoon productieve tuinschrijfster (36 tuinboeken) gedurende het laatste kwart van de 20ste eeuw. Deze had een voorkeur voor de zeer Engels-romantische stijl. Verder werd Margo beïnvloed door Henk Gerritsen, wiens ervaringen met de Priona Tuinen werden verspreid via boeken samen met zijn partner, de fotograaf Anton Schlepers, en met Piet Oudolf. Zijn benadering was sterk op wilde bloeiplanten gericht en op de toepassing van elementaire ecologische

wetenschap op tuinbeplantingen. Voor Margo en Emiel zijn zijn benadering en die van Ruurd van Donkelaar veel geschikter voor de huidige situatie dan die van Piet Oudolf, omdat zij de onderlinge relaties van planten en hun verband met de fauna benadrukken – ze vinden dat zij ecologisch gezien veel authentiek bezig zijn.

In de praktijk betekent dit dat waar maar enigszins mogelijk inheemse planten worden toegepast, maar ze staan er pragmatisch genoeg in om te weten dat dit niet altijd wenselijk is, bijvoorbeeld niet in kleine tuinen, waar esthetische zaken belangrijk zijn. De beschikbaarheid van wilde planten bij commerciële kwekerijen is vaak wat beperkt, hoewel die verkrijgbaarheid tegenwoordig wat lijkt toe te nemen.

01
Witte dovenetel
(*Lamium album*)

02
Kardoer (*Cynara cardunculus*)

03
Grote kattenstaart
(*Lythrum salicaria* 'Blush')

04
Roze winterpostelein
(*Montia sibirica*) is eetbaar

05
Bloeiende wilde planten uit
de bosrand

- 01 De biologische filtratierand bij een natuurlijke zwembijver
- 02 Zo wordt regenwater van het dak naar het natte deel van de tuin geleid
- 03 Een stapelwandje van stammetjes is een ideale leefplek voor ongewervelde dieren
- 04 Het is de bedoeling dat deze bestrating begroeid raakt

01

02

03

04

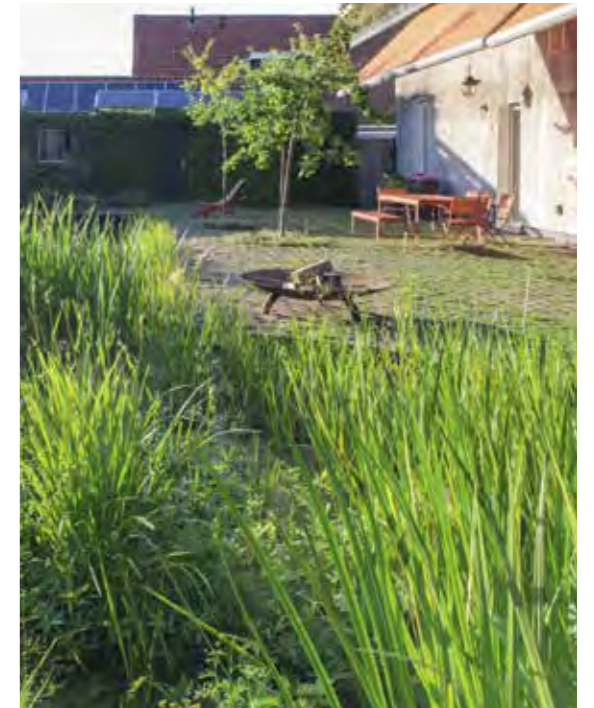

05

- 05 De begroeiing varieert per plek afhankelijk van het al dan niet intensief belopen
- 06 Een hoekje van een fraai aangelegd stuk wetland
- 07 Duizendknoop (*Persicaria amplexicaulis*) bloeit 's zomers maandenlang
- 08 Helder, biologisch gezuiverd water!

07

06

08

01

De kroon op het werk van Emiel en Margo is de tuin op een halve hectare grond die ze ontwierpen en aanlegden voor de Wilde Weelde Wereld in Appeltern.

De Wilde Weelde is een vakgroep van Nederlandse bedrijven die zo duurzaam mogelijk willen werken. Het Wilde Weelde-project maakt deel uit van de Tuinen van Appeltern, waarin een groot aantal voorbeeldtuinen is samengebracht om tuinliefhebbers te inspireren; het is het grootste tuindeeënpark in Europa. De Wilde Weelde is zelf ook een project, namelijk van de Stichting Oase (ter bevordering van natuurlijke tuinen, parken en plantsoenen) die al sinds 1993 duurzaam en milieu- en natuurvriendelijk tuinieren promoot, met grote nadruk op gemeenschapsprojecten en educatie.

Vis à Vis legde in de Wilde Weelde Wereld onder andere een tuin aan rond een natuurlijke zwemvijver met enkele indrukwekkende muren en terrassen, gebouwd met hergebruikte bakstenen en andere materialen. Het project is absoluut niet bedoeld om alleen privétuiniers te inspireren. Een belangrijk deel van de ecologischetuinbeweging in Nederland is altijd gericht geweest op institutionele gebruikers zoals scholen en organisaties in de samenleving. Het onderhoud van dergelijke terreinen is ofwel in handen van professionals of van vrijwilligers. Allemaal hebben ze belang bij het zeer indrukwekkende educatieprogramma van de Stichting Oase. Voor privétuiniers biedt Vis à Vis een interessante service aan, namelijk tuincoaching. Dit is in de Verenigde Staten een heel gebruikelijke dienstverlening, maar wordt

in Europa weinig aangeboden. Het is een fenomeen dat tussen het inschakelen van een tuinontwerper en het hebben van een tuinman in zit. Meestal treedt Margo als zodanig op. De eigenaar van een nieuw door Vis à Vis aangelegde tuin wordt door haar al pratend door een serie praktische trainingssessies heen geleid: 'We kunnen samen snoeien, verplanten, mulchen enzovoort,' zegt Margo. 'Tuiniers leren om te herkennen wat er bij de tuin hoort en wat onkruid is dat je moet verwijderen. We kunnen je leren experimenteren met één- en tweejarige planten, bolgewassen, groenten of andere planten.' Het is zelfs mogelijk om een speciaal handboek voor de nieuwe tuineigenaar samen te stellen. 'Het is een relatie die voor beide partijen voordelig is,' zegt ze. 'Je leert mensen om met plezier met en in hun tuin bezig te zijn, en de ontwerper blijft betrokken bij de ontwikkeling ervan en kan de eigenaar helpen die in de juiste richting te sturen.'

Een liefde voor eigentijdse materialen en stijlen gaat meestal niet samen met een naturalistische beplanting, maar Vis à Vis laat zien dat dit in wezen een sterke en effectvolle combinatie is, vooral als die samengaat met een aanpak die is gestoeld op de toepassing van duurzame middelen.

02

03

04

05

06

01
Het ontwerp voor de tuin voor de Wilde Weelde Wereld

02
Een intrigerend hellend pad over het water

03
Muren van hergebruikt bestratingmateriaal

04
Stijf ijzerhard (*Verbena bonariensis*), een uitstekende vlinderlokker

05
Eenjarige wilde bloemen in een gebiedje met sterk wisselende habitats

06
Dotterbloemen (*Caltha palustris*), wilde planten voor wetlands of natte oevers

DE NEDERLANDSE ZAKELIJKHEID

Een van de dingen die een bezoeker aan Nederland bijna overal opvalt, is het overheersend kunstmatige van het landschap. Er zijn heel veel rechte lijnen. Het is allemaal erg netjes: de bomen staan op regelmatige afstanden langs de wegen; dijken strekken zich kilometers lang door het landschap uit – maar altijd onder exact dezelfde hellingshoek; enorme velden liggen op precies hetzelfde niveau met ploegvoren van alweer gelijke hoogte; kaarsrechte sloten en kanalen doorsnijden het land zo ver als je kunt kijken (of in ieder geval zo ver als de volgende brug het zicht toelaat); stukjes bos waarbij het al van verre duidelijk is dat iedere boom volgens een vast stramien werd geplant.

Toegegeven, dit geldt voor bepaalde streken meer dan voor andere. In gebieden die al veel langer worden bewoond, zijn de velden kleiner en onregelmatiger van vorm, dijken kronkelen wat vaker en zijn niet allemaal even hoog. Er zijn meer verrassingen en het is vaak duidelijk dat er al vele eeuwen stukje bij beetje werd gegraven, beplant en omdijkt. De meest recent op het water gewonnen gebieden kunnen bijna onthutsend kunstmatig overkomen: enorme velden, geen bochten of krommingen, een uniformiteit die je bijna nergens anders op de wereld tegenkomt.

Het grote verschil tussen oude en nieuwe landschappen laat zien dat de monumentale schaal van de nieuwe landschappen op een enorme ervaring

stoelt. De huidige, zacht hellende dijken, die grenzen aan een afwateringssloot van – zo lijkt het – kilometerslang precies dezelfde breedte, en die plotseling overgaan in een monocultuur van glanzend raaigras waar geen eind aan lijkt te komen, zijn het resultaat van bijna duizend jaar ervaring: met graven, palen heien, zeegras oogsten, rijshout vlechten, met kruiwagens sjouwen, hopen en droogmalen, bomen snoeien, rietdekken, zaaïen en al die duizenden andere werkzaamheden waar een landschap uit ontstaat. De rechtlijnigheid en doelmatigheid van het moderne Nederlandse landschap zijn het resultaat van miljoenen dagen menselijke ervaring. Heel veel daarvan werd opgedaan en doorstaan terwijl men heel nat, heel

koud, heel vermoeid, en soms volkomen wanhopig was.

Over dit landschap heen vliegen is misschien de beste manier om ervan te leren genieten. Maar die ervaring blijft voor de meesten van ons waarschijnlijk beperkt tot het aankomen op of het vertrekken van Schiphol. Google Earth kan een virtuele vervanging daarvan betekenen. Kaarten missen de beleving, maar kunnen verhelderend werken. Drones en kerktorens bieden een indrukwekkend, maar meer vertekend beeld. Al deze beelden van bovenaf laten mogelijk wel de werkelijke betekenis tot je doordringen van het gezegde 'God schiep de wereld, maar de Nederlanders schiepen Nederland'.

‘God schiep de wereld, maar de Nederlanders schiepen Nederland.’

01

Wanneer je rondreist, zijn er momenten dat het moderne Nederlandse landschap, vooral in gebieden zoals Flevoland (voltooid omstreeks 1968), op een abstracte manier als bijzonder mooi kan worden ervaren: het vlakke land, de herhaling van vormen, het spel van het lage licht. Op dat vlakke land kan textuur tot stand worden gebracht door rijen gewassen, geogoste aardappels die nog moeten worden afgevoerd, of terreinen die duidelijk door machines zijn bewerkt. Na een poosje is iedere onregelmatigheid een verademing: wilde

02

bloemen in een sloot, een lichte bocht in een kanaal, een onregelmatig plukje bomen aan de horizon. Dit zijn echt op de tekentafel ontworpen landschappen. Ze zorgen weliswaar voor een uitstekende waterkering, een ongelooflijk hoog niveau van voedselproductie en kaarsrechte wegen, maar voor veel mensen – in de loop der jaren voor steeds meer mensen – werken ze ook vervreemdend. De oude wereld met bloemrijke weiden en bochtige sloten, omzoomd door oude, overhangende knotwilgen, komt veel gemoedelijker en aantrekkelijker over.

03

De belangrijkste reden voor al deze intensieve landinrichting is de bescherming tegen overstroming van het land dat voor een groot deel onder zeeniveau ligt. Daar is alles aan ondergeschikt. Historisch gezien betekende dit dat veel bevaarbare rivieren en kanalen op een omslachtige manier bevaaren moesten worden. Met name moest voorkomen worden dat er gaten in de beschermende duinenrij langs de kust zouden ontstaan. Als dat zeer arbeidsintensief overladen van goederen met zich mee bracht, moest dat maar. Dat was namelijk nodig als een schip in een kanaal op het ene waterniveau geen vaarwater op een ander niveau kon bereiken. Alles moest dan worden overgeladen – meestal met mankracht – op een ander schip dat zich op dat andere niveau bevond. Dit was vaak het geval bij een dam, een element dat in tal van plaatsnamen voor zou komen, zoals Rotterdam en Amsterdam. Bij de laatste plaats werden de overgeladen goederen aangevoerd op of van schepen die aan kades in de Zuiderzee lagen te wachten, voor of

04

na hun omweg naar de Noordzee..

De belangrijkste oplossing om water tegen te houden zijn polders. Dat zijn door dijken omringde stukken land die lager liggen dan het land eromheen. In een polder vind je meestal een aantal kanalen en veel drainagesloten die water aan het gebied onttrekken dat vervolgens kan worden weggepompt. Vroeger gebeurde dat met windmolens, daarna met stoomkracht en ten slotte met diesel- of elektrische gemalen. De vroegste polders moeten klein zijn geweest, de kanalen eromheen met de hand gegraven in de middeleeuwen. Door de tijd heen zijn ze steeds groter geworden en de vormen rechtlijniiger. In wat oudere polders zie je vaak een wirwar van ontwateringsloten. Polders zijn zo bepalend dat de term ‘polderlandschap’ wordt gebruikt om ze te beschrijven. Hoe ouder het landschap, des te meer variatie er is en des te ingewikkelder het slotenstelsel.

05

Polders uit de 20ste eeuw kunnen zo omvangrijk zijn dat het lastig is ze als zodanig te herkennen.

Veel polders zijn ontstaan door een kanaal rond een meer of een gebied met natte grond te graven. Zo'n kanaal vormt een ring (met een ringdijk aan de buitenzijde), waaruit water werd weggepompt tot een niveau waarop het

06

land in de polder droog genoeg was om gebruikt te kunnen worden. Vervolgens werden er afwateringssloten door de polder gegraven om deze verder te draineren. Soms werden er in de polder extra dijken aangelegd om te voorkomen dat, als de buitendijk zou breken, de hele polder verloren zou gaan. Het aanleggen van polders vraagt samenwerking tussen landeigenaars, aangrenzende gemeenten en de mensen die leefden in het gebied waar het water doorheen stroomde als

08

het uit de polder werd gepompt. Deze noodzakelijke samenwerking is steeds meer ingebakken geraakt in de Nederlandse politieke cultuur. In de jaren 1990 werd de term ‘poldermodel’ zelfs gebruikelijk voor het bewerkstelligen van politieke consensus met een pragmatische erkenning van verschillen.

Terwijl polderlandschappen vaak vooral het terugdringen van het water vertegenwoordigen, met als doel het opeisen van land voor gebruik door de mens, hebben de rivierlandschappen een defensiever karakter. Veel van het Nederlandse grondgebied was ooit overstromingsgebied wanneer de rivieren zich gedurende natte perioden in het landschap enorm konden verbreden.

07

Toen als gevolg van de inpolderingen en dijkenbouw de overstromingsgebieden (uiterwaarden) steeds meer werden ingeperkt, werden de rivieren in steeds nauwere stroombeddingen gedwongen. Tijdens de overstromingen werden zand en slib aan de buitenranden waar het water langzamer stroomde, afgezet, zodat er als het waterpeil zakte zandbanken (bekend als oeverwallen) achterbleven en het rivierbed zelf ook hoger kwam te liggen. Als de rivier opnieuw aanzwol, was dit natuurlijk een potentieel gevaar voor de mensen die aan de andere kant van zo'n oeverwal woonden. Voor veel woongemeenschappen werden het bedwingen en beheersen van rivieren even cruciaal als het inpolderen was voor andere.

Overall ter wereld leidde het managen van overstromende rivieren tot regulering en bedijking, vaak ook tot kanalisering. In de latere jaren van de

09

20ste eeuw ontstond een pragmatischer aanpak. Waterbouwkundige ingenieurs en hydrologen begonnen meer waardering te krijgen voor het gegeven dat natuurlijk meanderende rivieren meer (hoog) water kunnen bevatten dan kunstmatig gekanaliseerde en dat moerasgebieden waardevolle bergingsgebieden voor water kunnen zijn. In de vroege jaren 2000 ontstonden de plannen voor ‘Ruimte voor de Rivier’, een programma dat de verhoging en versterking van dijken combineert met het toewijzen van gebieden waar rivieren bij hoge waterstanden een uitweg kunnen vinden. In sommige gevallen werden er worden daarbij boerderijen en land dat door vorige generaties moeizaam op het water bevochten was, opgeofferd. Soms zijn deze nieuwe gebieden in beschermd natuurgebieden veranderd, wat de cirkel rond maakt: natuurlijke omgevingen creëren als middel en noodzakelijkheid.

01 Het teeltplan voor het eerste jaar (1935) in de Wieringermeer

02 Een windmolen in een omgeploegde akker, Flevoland

03 Populieren, op gelijke onderlinge afstand geplant

04 Het Van Starckenborgh-kanaal

05 Een akker met voederbieten

06 Een afgeogoste akker achter een dijk

07 Aardappelen, klaar om afgevoerd te worden

08 De regelmaat van een polderlandschap

09 Het verdwijnpunt in de verte, Flevopolder

Donders! & van der Heiden

‘Heel Nederland is bijna een particuliere tuin,’ zegt Pierre van der Heiden. ‘Het hele landschap is rationeel vormgegeven, is ontworpen, en zelfs herhaaldelijk opnieuw ontworpen. Alle natuur is hier kunstmatig. Ze leren ons op school dat alles ontworpen en aangelegd kan worden zoals jij dat wilt, wat in zekere zin fantastisch is.’ Pierre reageert, zoals zoveel mensen in dit land, echter ook ambivalent, als hij daaraan toevoegt: ‘Na de Tweede Wereldoorlog speelde er een proces van rationalisering en consolidatie. Dat veranderde het landschap enorm en bracht ons land rijkdom, maar doordat Holland een product is geworden, is de biodiversiteit verloren gegaan.’ Hij ziet particuliere tuinen duidelijk als een toevluchtsoord, een schuilplaats waarin je een beter gevoel van evenwicht krijgt.

Het samenwerkingsverband onder de naam Donders! & van der Heiden is uiterst succesvol. De website van het tweetal vermeldt een groot aantal projecten, in alle maten, van kleine stadstuinen tot forse landelijke tuinen. Een bezoek aan hen om enkele van hun tuinen te zien wordt kiezen uit heel veel, en een wandeling door de straten van Apeldoorn, hun beider woonplaats, wordt al gauw bijna een soort afvinken van projecten, als Monique Donders terloops opmerkt: ‘Die daar hebben we ook gedaan, je kunt over de haag heen kijken als je wilt.’

Hun stijl berust op moderne, heldere lijnen, eenvoudige, maar dikwijls vrij lange, grafische blokken van in vorm gesnoeide heesters (vaak buxus). Veel van hun tuinen zou je als minimalistisch kunnen omschrijven, voor klanten die alles eenvoudig willen houden en niet veel in de tuin willen werken. Er is overduidelijk een verband met de hoge organisatiegraad van het rationele Nederlandse agrarische landschap. Soms word je in hun tuinen

verrast door niveauperanderingen (in een vlak landschap is iedere niveauperandering al betekenisvol), zoals bestrating op een hoger niveau dan begroeide tuindelen met bodembedekkers, bijvoorbeeld maagdenpalm (*Vinca*-soorten). Op die beplanting kun je niet lopen, met als psychologisch effect dat het lijkt alsof je langs water loopt.

In sommige tuinen hebben vaste planten de overhand, vaak in dezelfde rechthoekige blokvormen die de buxus of taxus aanneemt – grote, bijna overdreven weelderige perken vol vaste planten, die sterk contrasteren met de strakke lijnen en de terughoudendheid van de rest van de tuin. Sommige groepen vaste planten kunnen ook heel minimalistisch overkomen, zoals in een stadstuin waar een lange rij *Persicaria amplexicaulis* in de nazomer flink opvalt (in combinatie met een paar andere, eerder bloeiende soorten).

Monique Donders en Pierre van der Heiden kennen elkaar al meer dan dertig jaar en hebben gedurende de helft van die

tijd samengewerkt. De nauwe band die ze hebben ontwikkeld verklaart het een en ander over hun manier van ontwerpen die de meeste mensen heel bijzonder vinden.

‘Ik ontmoet of bezoek zelden klanten of kom op plekken,’ zegt Pierre. ‘Ik heb een vorm van autisme,’ verklaart hij, suggererend dat het beter is dat hij geen contact met klanten heeft. Monique is het gezicht van hun bedrijf naar buiten toe. ‘Zij is de ogen en oren,’ zegt Pierre. ‘Monique ontvangt de informatie die we nodig hebben van de klanten, selecteert dat en speelt dat aan mij door... ze filmt dingen... als ze met (echt)paren werkt moeten beiden aanwezig zijn als ze met haar spreken... ze geeft alles aan mij door, ik neem alles op wat zij daarbij voelt, mijn antennes werken dan op volle kracht... we kennen elkaar zo goed. Het is niet zonder risico,’ geeft hij toe, ‘maar het houdt me scherp. Door zo te werken krijg ik niet de achtergrondruis door, maar alleen de feiten van Monique. Zij concentreert zich op wat belangrijk is.’

01

02

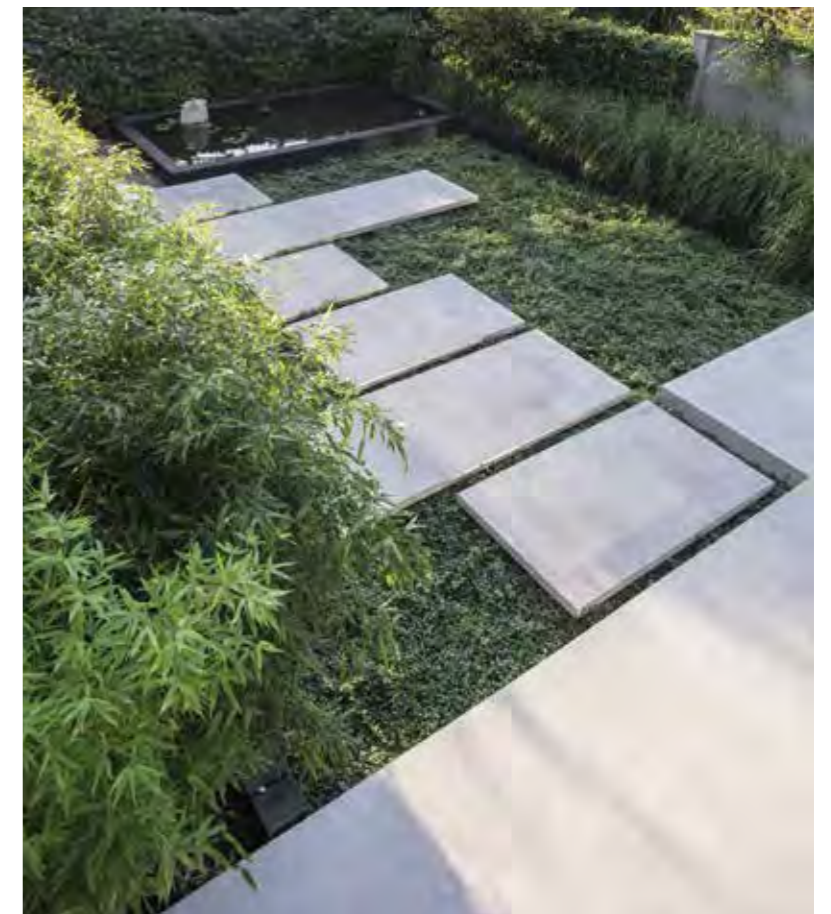

03

04

- 01 Minimalisme in de tuin
- 02 Het ontwerp voor deze kleine stadstuin
- 03 Betonnen platen in drie maten
- 04 De platen lijken te drijven op een zee van kleine maagdenpalm (*Vinca minor*)
- 05 De niet-woekerende bamboe *Fargesia 'Juzhaigou'*

05

‘Als we het aan de klant voorleggen, is het nooit een compromis, het is een mogelijkheid waar je net zo lang aan werkt tot het goed is... we bieden NOOIT opties...’

Over het ontwerpen zelf vertelt Pierre: ‘In gedachten en met gesloten ogen ga ik een perceel binnen, open mijn ogen, kijk 360 graden om me heen en sluit ze dan weer. De indruk die ik daarbij opdoe is een impressie. Ik voel die plek aan. Dat noemen we de essentie ervan en dat is wat ik nodig heb. Iedere plek, of die nu mooi of lelijk is, laat een zekere emotie achter en die moet ik aanvoelen. Het doet er niet toe of die essentie goed of slecht is. Als ik het gevoel heb dat ik die essentie te pakken heb, volgt er opnieuw een gesprek met Monique om duidelijk te krijgen dat we hetzelfde voelen en dat is het punt waarop ik op mezelf terugval en de tuin ontwerp. Vroeger,’ zegt Pierre, om zijn ontwerpproces extra te verduidelijken, ‘zou ik aan het ontwerpen slaan en kon dan niet kiezen uit eindeloos veel mogelijkheden... als een huis met tien deuren. Open een

deur en daar zitten dan weer tien andere achter. Het is als een boom met oneindig veel vertakkingsmogelijkheden. Zoals het nu gaat voel ik me veel zekerder dat ik op het goede spoor zit. Daar komt nog iets bij: als ik niet op het juiste spoor zit, kan ik teruggaan naar een punt waar ik een andere beslissing kan of moet nemen. Die mogelijkheid om terug te gaan, te heroverwegen en dan weer vooruit te gaan op een ander spoor, maakt een groot verschil met hoe ik eerder in mijn carrière te werk ging.’ Als hij een ontwerp heeft gemaakt, beschrijft hij ‘dat ik alles met Monique doorneem. We moeten het volkomen eens zijn over het eindresultaat... soms is dat een heel gevecht. Als we het aan de klant voorleggen, is het nooit een compromis, het is een mogelijkheid waar je net zo lang aan werkt tot het goed is... we bieden NOOIT opties... we komen met

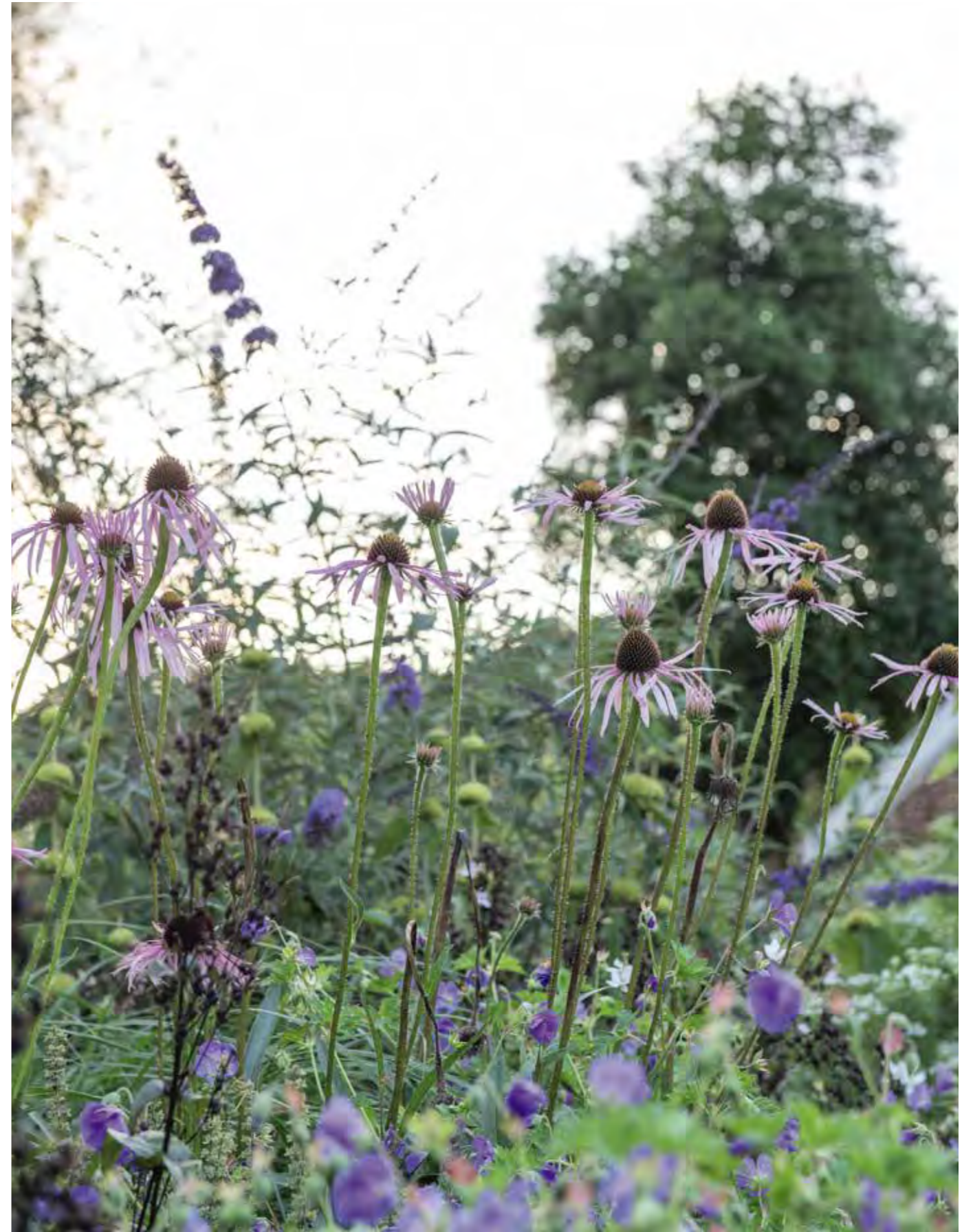
gedetailleerde plannen en overzichten in 3D, wat maar nodig is.’ ‘Soms,’ vult Monique aan, ‘moet je de klanten bij de hand nemen om duidelijk te maken wat we voorstellen. Ze snappen het niet altijd meteen, we moeten vaststellen hoe ver we bij onze klanten kunnen gaan. Sommigen laten zich makkelijk afschrikken.’

Het geheim van het succes van het stel in wat velen in dit vak – of ook wel daarbuiten – een nogal vreemde manier van werken zouden kunnen vinden, is dat ze elkaar van haver tot gort kennen en dat tuinen altijd een centraal punt in hun relatie hebben gevormd. ‘We vullen elkaar volkomen aan en vertrouwen elkaar volledig, we zouden dit niet los van elkaar kunnen doen,’ zegt Pierre. ‘Toen we jong waren,’ zegt hij, ‘reisden we veel door Europa, bezochten tuinen. We kwamen dan op onze motor aanzetten, in onze leren motorpakken; mensen vonden ons soms heel verrassend, omdat we zo jong waren en op een motor reden... we hebben zoveel gezien.’ Als inspiratiebronnen noemt hij Villa Gamberaia bij Florence, de Ephrussi de Rothschild-tuin in Saint-Jean-Cap-Ferrat en de Chelsea Flower Show in Londen.

01

02

03

04

05

06

01
Rode zonnehoed
(*Echinacea purpurea*
"Pica Bella"), siermarjolein
(*Origanum "Rosenkuppel"*),
stijf ijzerhard (*Verbena
bonariensis*)

02
Egelzonnehoed (*Echinacea
pallida*)

03
Rode zonnehoed
(*Echinacea purpurea*) en
lichtblauwe Russische salie
(*Salvia yangii*) kleuren een
border in hartje zomer

04
Koele uitgestrekte
grasvlakken contrasteren
sterk met de kleurrijke
borders

05
Egelzonnehoed (*Echinacea
pallida*) domineert in dit
deel van de border

06
Vanaf midden zomer
worden zaadhoofden
visueel steeds belangrijker

07
Een afwisseling van
borders met gazons

07

Pierre heeft ongetwijfeld een ijzersterk voorstellingsvermogen. 'Wanneer ik een tuin ontwerp,' zegt hij, 'heb ik daarvan een voorstelling van vijf jaar later in mijn hoofd. Daarom vind ik het moeilijk als een klant enthousiast is over een nieuwe tuin... Ik denk dan "Bel me over een paar jaar maar en wees dan enthousiast".'

Monique voegt eraan toe: 'Ik kan door een jonge tuin heen kijken.' De organisatie luistert nauw. 'Ik begeleid de hoveniers,' zegt Monique, 'ik weet waarvoor we bij wie moeten zijn, dat is vaste prik.' We bespreken de voor haar gebruikelijke gang van zaken tijdens een etentje in een Chinees restaurant. Ze werkt met een groepsapp op haar mobiel om de samenwerking met de uitvoerders te coördineren, 'wat een heel effectieve manier is om iedereen erbij te betrekken,' zegt ze, 'inclusief de klanten, maar Pierre zit er niet bij.'

Het stel heeft vaak met een beplantingsadviseur gewerkt,

maar nu is uitsluitend Ruurd van Donkelaar erbij betrokken. Die maakt niet alleen de beplantingsplannen, maar stelt voor iedere klant ook een boek samen, een gepersonaliseerd handboek met afbeeldingen van de planten en informatie erover, aanwijzingen voor verzorging en onderhoud, evenals informatie over biodiversiteit en het land van herkomst. Het is voor klanten een middel om wat kennis op te doen en een aanmoediging om van de tuin met de planten te gaan houden, en dat in hun gezin en familie door te geven. 'Ruurd wordt erbij betrokken als het ontwerp klaar is en er met de klant overlegd wordt welk type beplanting hij/zij wil en de mate van onderhoud waar hij/zij blij mee is. Bijna iedere keer noteer ik de woorden "onderhoudsarm" en "privacy",' zegt Ruurd. 'Ik moet weten wat er op de betreffende plek mogelijk is om een beslissing te kunnen nemen over het gevoel dat de beplanting moet creëren... Pierre ontwerpt de verschillende ruimtes, ik vul ze in.' Hij vertelt dat hij een

systeem gebruikt dat ontwikkeld werd door Hansen en Stahl, twee Duitse onderzoekers die hele series beplantingscombinaties samenstelden op basis van zowel habitat als het onderhoudsniveau. Hun systeem maakte het voor heel wat landschaps- en tuinontwerpers in Duitsland mogelijk om complexe beplantingen te creëren. Omdat dit oorspronkelijk werd ontwikkeld voor het landklimaat in Beieren, heeft Ruurd het aangepast aan het wat mildere zeeklimaat in Nederland. 'Soms stel ik groepsbeplantingen samen,' zegt hij, 'soms gemengde combinaties met tussenbeplanting, soms met planten in lagen. Negentig procent van de planten die ik toepas, is heel betrouwbaar,' zegt hij, 'maar ik houd van minstens tien procent avontuur.' Hij doelt op planten waar hij bijvoorbeeld minder vertrouwd mee is of die minder voorspelbaar zijn.

'Ik houd van de heldere lijnen van Holland,' zegt Pierre, 'Die zorgen voor een soort helderheid in mijn denken, maar het is belangrijk dat Ruurd erbij is betrokken omdat strakke lijnen eenvoudig en rustig zijn, maar de beplanting laat je de seizoenen ervaren, verwelking waarderen. Zijn beplanting verzacht de harde lijnen.'

In recentere opdrachten lijken de vaste planten meer uit de kaders te breken, worden de harde lijnen en ruige grafische stukken gras en houtsnippers teruggedrongen. In sommige tuinen vind je nu behoorlijk uitgebreide en verschillend gemengd samengestelde vakken met vaste planten. Door een evenwicht te creëren tussen de grafische strengheid van de belijning en de natuurlijke chaos van begroeiing geven Donders en Van der Heiden misschien op microformaat uitdrukking aan de creatieve spanning tussen het in Nederland overwegende tekentafellandschap en het sterke verlangen naar een wat minder gereguleerde natuur.

01

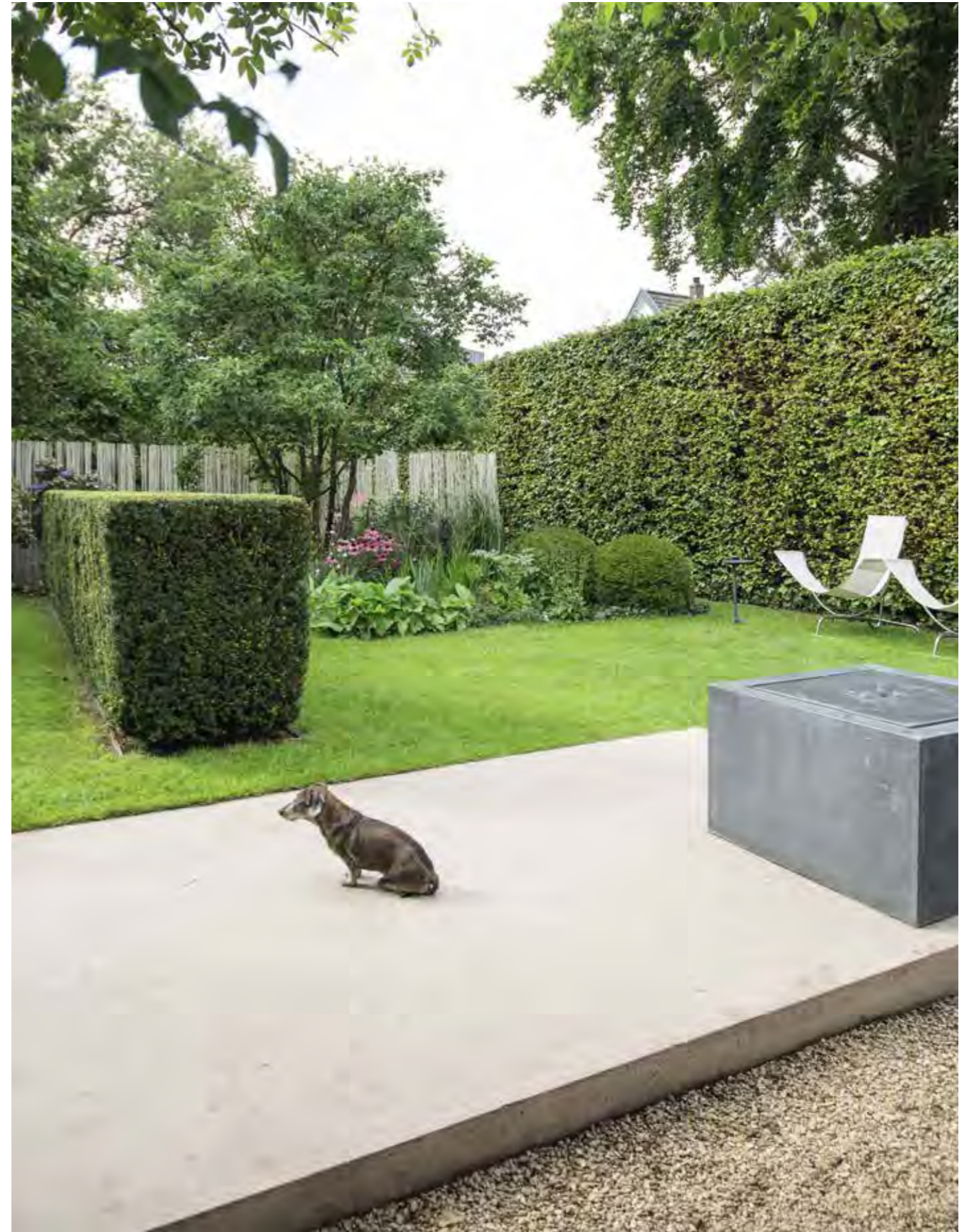

01 Het ontwerp voor hun privétuin

02 Van bovenaf is de structuur van de tuin goed te zien

03 Een blokvormige haag in contrast met de zachte vormen van vaste planten

02

03

- 01 De lange haag trekt een grens in de tuin
- 02 Witte lijnen zorgen voor verband tussen de verschillende elementen
- 03 Doorkijkje met rode zonnehoed (*Echinacea purpurea*) en beemdtkroon (*Knautia macedonica*)

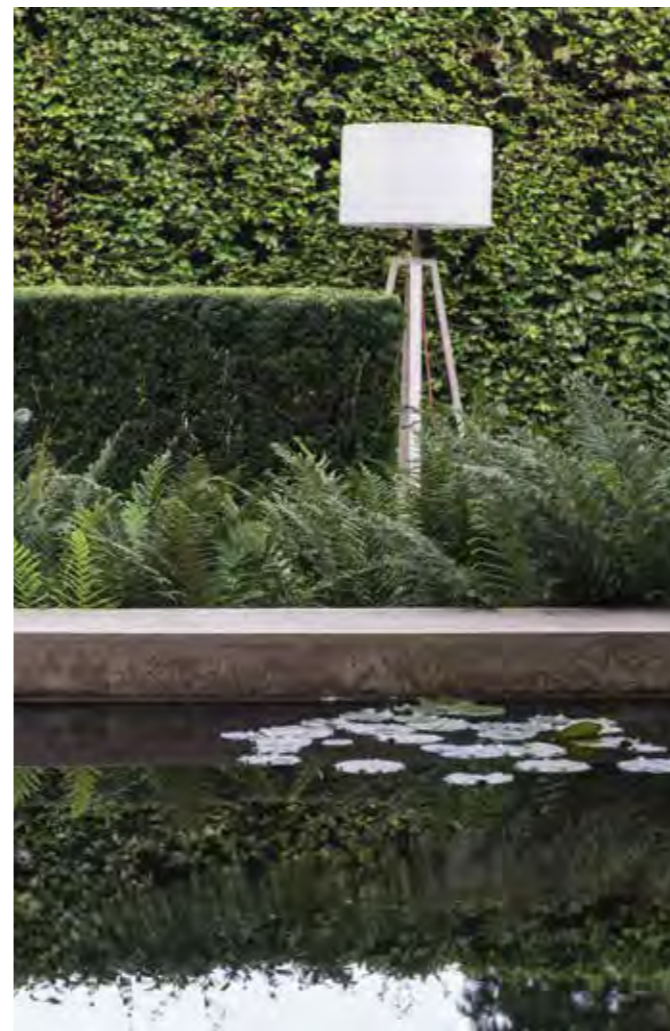
01

02

03

04

05

06

- 04 In deze tuin zijn geometrische verbanden bepalend
- 05 Varens en het blad van vaste planten contrasteren met harde lijnen
- 06 Duitse pijp (*Aristolochia macrophylla*) is een van de betrouwbaarste, winterharde, klimmende bladplanten